

Az amúgy mobilszkeptikus Raimondo Strassoldo megjegyzése szerint „a képesség, hogy a világon bárhol, bárkivel beszédbe elegyedhetünk néhány gramm, valamennyiünk zsebében meghúzódó anyagon keresztül, több mint komoly haladás – ez valami csodaszzerű, amiről korábban csak a mítoszokban és mesékben képzeletünk.”¹

S valóban: eszünkbe juthat például a Grimm testvérek gyűjtéséből ismert történet, amelyben a főhóst különleges képességekkel megáldott társak segítik a királylány kezének elnyeréséért folytatott küzdelmében. *Füfelős* ideje akkor jön el, amikor a gonosz királynő megpróbálja elrejtetni a lányt: „Maradjatok csendben, hadd füleljek... A leány egy sziklában ül háromszáz órányira innen, és sorsán siránkozik.”² Az így nyert információ birtokában aztán már nincs akadálya a mentőexpedíció megszervezésének.

Evolúció és technológia

A mesék és mítoszok gyakorta szolgálnak az emberi létezés fizikai-biológiai-fiziológiai korlátai keltette frusztrációink szublimálására. Az ember mint alkotó lény azonban nemcsak a fikcióban, hanem a valóságban is folyamatosan törekszik saját adottságainak, határainak kitágítására. Az evolúciós pszichológia³ magyarázata szerint ezzel pusztán a minden élőlényre érvényes általános törvények hatálya alá esik, amennyiben a genetikai fitness (túlélési esély) növelése érdekében a környezethez való egyre hatékonyabb alkalmazkodás során fokozatosan megváltoztatja anatómiai struktúráit, élettani folyamatait, viselkedési mintázatait.

Ám az ember túl is lépett *természetes* tulajdonságainak megváltoztatásán, s áttért a különféle *mesterséges* eszközök készítésére. Nem tudott olyan gyorsan futni, mint amennyire szeretett volna, ezért állati majd gépi erővel hajtott hor-

¹ Raimondo Strassoldo, „The Meaning of Localism in a Global World”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *A Sense of Place: The Global and the Local in Mobile Communication*, Bécs: Passagen Verlag, 2005, 54. o.

² Jacob és Wilhelm Grimm, *Gyermek- és családi mesék*, Budapest: Magvető, 1989, 495. o.

³ Bereczkei Tamás, *Evolúciós pszichológia*, Budapest: Osiris, 2003.

dozókat talált ki. Vertikálisan is kihívásokkal küszködött – ezen szintén megfelelő szerkezetekkel segített, amelyek elemelték a földfelszíntől, a lifttől az űrhajóig. Az emberi képességek vélt vagy valós *fogyatékoságainak* kiküszöbölése egyike a technológiai fejlődés legfőbb motorjainak.

A mobil mint evolúciós fejlesztés

Joshua Meyrowitz megfogalmazásában az elektronikus kommunikáció révén új, „digitális puszták” nyílnak az ember előtt:

Ellentétben ősidőkbeli társainkkal, mi, globális nomádok képesek vagyunk arra, hogy áthágjuk a fizikai mozgás határait és törvényeit. ... A fizikai akadályok – a hegyek, a falak vagy a szögesdrótok – jelentőségüket veszítették. A fizikai átjárók – a völgyek, a folyók és az utak – többé már nem az egyedi csatornái az „utazásnak”, a „találkozásnak” vagy a kereskedésnek.⁴

Paul Levinson azt javasolja, hogy a médiatörténet egészét fogjuk fel olyan rendszerek sorozataként, amelyben egyfajta evolúciós logikát követve az új eszköz mindig az őt megelőző valamilyen hátrányát (a totális kommunikáció útjában álló aktuális akadályt) kiküszöbölendő jön létre. Levinson három nagy lépcsőben foglalja össze a kommunikáció fejlődését:

Az emberi lények valójában a kommunikáció mobil központjai [hearth] voltak a mobiltelefon előtt is, már attól a pillanattól fogva, hogy mi és az agyunk először megjelentünk a Földön. Hallunk, látunk, beszélünk, járkálunk, ugrálunk, gondolkodunk, érzünk, álmodunk, mindezt a két lábon járó irányító központ, az agy által összehangolva és működtetve. Ez a sokfunkciós kommunikációnk azonban egészében kis hatótávolságú volt. A technológia megjelenése előtt kommunikációs képességünknek a látó- és hallótávolság biológiai korlátai szabtak határt.⁵

A második szinten megkezdődött a távolságok áthidalása, de cserébe nagy árat kellett fizetnünk: az információcseré előbb absztrahálódott (a betűírás révén), később helyhez kötötté vált (a vonalas telefonnak, a televíziókészüléknek és az asztali számítógépnek köszönhetően). A klasszikus mobiltelefon viszont már a harmadik szint beköszöntének hírnöke, amely visszavezet bennünket a kommunikáció ősi tel-

⁴ Joshua Meyrowitz, „Global Nomads in the Digital Veldt”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobile Democracy: Essays on Society, Self and Politics*, Bécs: Passagen Verlag, 2003, 97. o.

⁵ Paul Levinson, *Cellphone: The Story of the World's Most Mobile Medium and How It Has Transformed Everything!*, New York: Palgrave Macmillan, 2004, 49. o.

jességéhez úgy, hogy egyszersem radikálisan kiterjeszti annak hatókörét.

Ha az észleléselemélet szótárával⁶ próbáljuk meg leírni a jelenséget, akkor azt mondhatnánk, hogy a mobil *kitágítja az ember természetes észlelési környezetét*. Mégpedig elsődlegesen az egyik legalapvetőbb *érzéketi modalitás*, a hallás *receptorának*, a fülnek az érzékenységet növeli meg, amennyiben jelentősen javítja hangbefogadásunk, illetve hangkibocsátásunk határfokát. Innen nézve a mobil az észlelési világunk határát meghúzó *hangerőküszöböt* (vagyis a legkisebb, már hallható hangerősség-értéket) az emberek közötti akusztikus jelcsere speciális esetét tekintve csaknem nullára csökkenti. Annak mintájára, ahogy az átlagos emberi hallóképesség megromlásán a hallókészülék segít, a mobiltelefon felfogható úgy is, mint amely hozzásegít bennünket ahhoz, hogy ezt az érzékszervünket a számunkra természetesen adott lehetőségeknél nagyobb, gyakorlatilag korlátlan hatótávolságban használjuk. A digitális hangtovábbítás ráadásul lehetővé tette a szinte totális *zajsűrés*ét, illetve a beszéd „címkezését”: úgy tudunk kiabálni, hogy azt csak az hallja, akinek szánjuk⁷ – mintha egy rendkívüli teljesítményű szócső állna a rendelkezésünkre. Mindezért cserébe a *hanglokalizáció* képességét kell feladnunk: nem áll módunkban megállapítani, milyen irányban van tőlünk a hang forrása; a beszűrődő háttérhangokból legfeljebb találgatni tudunk, honnan hív minket a partnerünk. Ezért lehet a mobilbeszélgetések egyik leggyakoribb kérdése a „hol vagy most?”⁸ – egészen addig persze, amíg a műholdas helymeghatározás is nem válik a mobilszolgáltatások részévé...

Ha a fentieket a képi információ mobil közvetítésére vonatkoztatjuk, akkor ott a tárgyak térbeli tájolásához létfontosságú *mélységészlelés* képességéről kell lemondanunk, cserébe viszont megszabadulunk a rövidlátás, illetve az utunkban álló takaró elemek problémájától. (Természetesen a Grimm-mesében is rendelkezésre áll a megfelelő segítő, aki így mutatja be magát: „Olyan éles szemem van ... hogy túllátok minden erdőn és mezőn, hegyen és völgyön, túl az egész világon.”⁹)

A mobilkommunikációs technológia jelentősége tehát elsősorban ebben ragadható meg: az egymással kapcsolatba lépni akaró emberek közötti *távolság* leküzdésében. Korábban a látás hatókörének kitágítására az ember feltalálta a *távcsövet* vagy *teleszkópot*; a hang terjedésének akadálymentesítésére pedig a *telefon* vagy *távbeszélőt*. Ez az a *fogyatékoság*, amelyre a mobil a technológiai evolúció legfrissebb válasza. A háttérben meghúzódó igény ugyanakkor több síkon elemezhető:

a. távbeszélés / távhallás (tele-phone): Az információs társadalom korában számos technológia igyekszik egymással versengve azon, hogy egyre több *infor-*

⁶ Robert Sekuler és Randolph Blake, *Észlelés*, Budapest: Osiris, 2001.

⁷ Ezért a megfigyelésért Bedő Vikornak tartozom köszönettel.

⁸ Maurizio Ferraris, „Most hol vagy?”, *Világosság*, 47, 2006/1, 51–60. o.

⁹ Grimm, i. m. 493. o.

mációhoz juttasson hozzá bennünket. Ami a mobilt közülük kiemeli – és minden bizonnyal megállíthatatlannak tűnő előretörésének kulcsa is –, az az, hogy ellentétben a tömegmédiákkal (rádióval, televízióval, internettel), az információcsere legszemélyesebb szférájába sikerült behatolnia. Ennek jelentőségéről Robin Dunbar azt írja:

A nem-ember főemlős tudása szociális hálózatának helyzetéről teljes mértékben attól függ, amit maga látott. Az ember ezzel szemben megtudhatja, mi történt a távollétében, s így figyelemmel kísérheti az állandóan változó szociális világot akkor is, amikor éppen nincs ott személyesen.¹⁰

b. távkapcsolat (tele-contact): Mivel a mobil elsősorban ismerőseink hangját hozza közelebb, tágabban a fizikai akadályokon átnyúló *kapcsolattartás* eszköze is. Dunbar szerint¹¹ a szociális főemlősök között megfigyelhető ún. kurkászás mintájára az embernél a nyelvi kontaktus stimulálja a boldogságérzet kiváltásáért felelős endorfin kiválasztását. A mobil ennek a kölcsönös szolgáltatnak az időben és térben való kiterjesztését, kiteljesítését is lehetővé teszi.

Innen nézve a mobilhasználat „civilizációs ártalomként” is értelmezhető. Ahogy a szemüveg az olvasásnak és képernyőre meredésnek köszönhetően vált tömegcikké, úgy a mobil a globalizációs ember megnövekedett mobilitásának ellensúlyozására szolgál, hogy az otthonosság érzetét az idegen környezetben is megőrizhesse. Meyrowitz szavaival:

Nem is olyan régen az egyik városból a másikba költözés a családi és baráti kapcsolatok, illetve a mindennapi tapasztalat egész szövetének elvesztésével, vagy legalábbis alapvető megváltozásával járt. Azzal azonban, hogy interakcióink és tapasztalásunk nagyobb része a rádió, a tévé, a telefon, az elektronikus levelezés és más eszközök által közvetítetté vált, ma már kötődéseink nagyobb részét magunkkal vihetjük, bárhová is megyünk.¹²

c. távjelenlét (tele-presence): James Katz pszichológiai megfigyelésekre hivatkozva „a fizikai és az érzelmi jelenlét közti rés áthidalásának”¹³ eszközeként

¹⁰ R. I. M. Dunbar, „Vannak-e kognitív korlátai az e-világnak?”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobilközösség – mobilmegismerés: Tanulmányok*, Budapest: MTA Filozófiai Kutatóintézete, 2002, 59. o.

¹¹ Uo. 58. o.

¹² Joshua Meyrowitz, „The Rise of Glocality: New Senses of Place and Identity in the Global Village”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *A Sense of Place*, 26. o.

¹³ James E. Katz, „A Nation of Ghosts? Choreography of Mobile Communication in Public Spaces”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobile Democracy*, 26. o.

tárgyalja a mobilt. S ez már egy újabb szintet jelent: a mobil a legmerészebb megközelítésben az emberi *jelenlét* korlátozottságára adott válaszként is felfogható.

Ennek a bizonyos távjelenlétnek¹⁴ az előállítására a jelenleg rendelkezésre álló technológiák esetében még csak szöveggel, hanggal és kétdimenziós álló, illetve mozgó képpel történhet – vagyis egyelőre nem váltja ki a távolság leküzdésének egyéb (jóllehet nagyobb energiaigényű, költségesebb és kevésbé környezetbarát) eszközeit, mint az autó, a vonat vagy a repülőgép...

A Grimm-hős is információt szerezhetett kivételes hallású és látású segítői révén a királylány hollétéről, a megmentéséhez azonban további támogatókra volt szüksége: egy olyanra, aki hatalmas lábaival szempillantás alatt odaszállította őket, meg egy másikra, aki azután egyetlen pillantásával képes volt szétrobbantani a sziklát.

Joggal figyelmeztet hát Meyrowitz arra, hogy a tapasztalás a test kötöttségein keresztül továbbra is alapvetően helyhez kötött marad, még ha a kommunikációs eszközök ki is tágítják annak terét.¹⁵ Levinson, aki a telefon megjelenésétől kezdve indokoltan érzi a „telepatikus társadalom” kifejezés használatát, szintén azt mondja: „Természetesen nem lesz több tapintási ingerhez vagy fizikai jelenlét-höz hozzáférésünk a telepatikus társadalomban, mint amennyi ma van. A telepátia végső soron nem teleportáció.”¹⁶

A fenti perspektívákból nézve tehát a mobil egyszerre (a) a megafon, a mikrofon és a rádió adóvevő utáni „ötödik generációs” halló- és beszédszerv, azaz *távbeszélő*; (b) a levél és a stabil telefon képességeit ötvöző, a *távkapcsolatot* lehetővé tevő „harmadik generációs” gondolatátvivő készülék; (c) a *távjelenlét* szempontjából pedig a „nulladik generációs” teleport.

A mobil mint érzékszerv

A távoli dolgok megtapasztalásának közvetlenné tétele, a távbeszélés, a távkapcsolat és a távjelenlét szintjeinek bejárása így már a modern mesék: a sci-fi történetek világába vezet. Nem véletlen, hogy Ian Hackingnek¹⁷ és Andy Clarknak¹⁸ is eszébe jutottak a *kiborgról* szóló (rém)álmok. Hacking komolyan veszi a kifejezést, és ebben az értelemben tagadja: szerinte a mobil nem épülhet össze

¹⁴ Vö. Herbert Hrachovec, „Közvetett-közvetített jelenlét”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobilközösség – mobilmegismerés*, 115–125. o.

¹⁵ Joshua Meyrowitz, „The Rise of Glocality”, id. hely, 21–22. o.

¹⁶ Levinson, i. m. 61. o.

¹⁷ Ian Hacking, „Kommunikációs műfajok, információs műfajok”, *Világosság*, 47, 2006/1, 43–49. o.

¹⁸ Andy Clark, *Natural-Born Cyborgs: Minds, Technologies, and the Future of Human Intelligence*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

természetes érzékelő szerveinkkel úgy, hogy „beépített visszacsatoló mechanizmusokat” kezdene működtetni – mindössze annyi történhet, hogy „az emberi érzékszervek másolatát hordva a zsebünkben járjuk majd a világot”. (Abban is igazat kell adnunk Hackingnek, hogy az érzékelés teljességének telematizálása egyelőre mitikus távolságban van: a távhallást és távlátást a jelek szerint nem követi egyhamar a távtapintás, távzlelés és távszaglás...)

Ezzel kapcsolatban persze felvethető az a kérdés is, hogy hol húzható meg a természetes test és a mesterséges kiegészítő eszközök közötti határ.¹⁹ A látást érintő beavatkozások analógiája ugyanakkor arra figyelmeztethet, hogy ez is folyamatosan változik: nehezen eldönthető, hogy a látóüveg, lornyon, szemüveg, kontaktlencse, lézeres szemműtét alkalmazásának sorában vajon meddig tekintsük érintetlennek az „emberi természetet”.

A magam részéről a fogalmi *határok* meghúzásának problémájánál érdekesebbnek találok a *hatások*, azaz az új eszköz által kiváltott emberi *viselkedések* vizsgálatát. Ha ennek megfelelően megpróbálunk a mobilra mint új *érzékszervre* tekinteni,²⁰ akkor ez a következő megfigyelésekkel támasztható alá:

(1) A bekapcsolt mobil válik az ember természetes állapotává.²¹

A mobilhasználati szokások vizsgálatai²² azt mutatják, hogy leginkább a társas élet bizonyos szabályai eredményezik a készülék kikapcsolását (pl. színházi vagy egyetemi előadás látogatása), a magánszférának viszont teljes jogú részesévé vált a mobil: baráti összejövetel vagy étkezés alkalmával, sőt az illemhelyen, a fürdőszobában és az ágyban is a válaszadók jelentős részénél bekapcsolva marad.

A kikapcsolt mobil a velünk kommunikációt kezdeményező és sikertelenül járó félben frusztrációt, ennek nyomán akár agresszivitást válthat ki, az esemény többszöri ismétlődése pedig az érintettek közötti viszony megváltozásához vezet (legyen szó szülői felügyeletről, házastársi gyanakvásról vagy főnök-beosztott kapcsolatról). Ahogy Levinson fogalmaz: „miként legyünk elérhetetlenek anélkül,

¹⁹ Vö. Andrew Brook, „My BlackBerry and Me: Forever One or Just Friends?“, illetve John Preston, „Is Your Mobile Part of Your Mind?“, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobile Understanding: The Epistemology of Ubiquitous Communication*, Bécs: Passagen Verlag, 2006, 55–65. o., illetve 67–77. o.

²⁰ Hasonló ötlet megjelenik Sándor Klára egyik írásában is, de ott kifejtetlen marad: Sándor Klára, „A zsebben hordott mentális biztonság”, *Világosság*, 45, 2004/7, 21. o.

²¹ Katz saját bevallása szerint ez a felismerés vezette őt és Mark Aakhus-t az általuk szerkesztett mobil-tanulmánykötet címének megválasztásában (James E. Katz és Mark Aakhus [szerk.], *Perpetual Contact: Mobile Communication, Private Talk, Public Performance*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002), lásd James E. Katz, „A Nation of Ghosts?“, id. hely, 25. o., 12. lábjegyzet.

²² Kovács Kristóf – Krajcsi Attila – Pléh Csaba, „Mobilhasználat, időgazdálkodás és extraverzió”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobilközösség – mobilmegismerés*, 186. sk. o.

hogy az sértő lenne – ez lehet a mobilkorszak legfőbb kihívása”.²³ Lassacskán a kikapcsolt mobil mesterségesen előidézett csökkent képességként jelentkezik,²⁴ a „mobilfogyatékkal” élők pedig ugyanúgy toleranciára szorulnak majd a többségi társadalom részéről, mint a valódi érzékszervi hibáktól sújtott társaik.

(2) *A mobilkommunikációt fizikai valóságbeli kapcsolataink meghosszabbításaként kezeljük.*

Kondor Zsuzsanna a mobiltelefon fontos jellemzőjeként említi²⁵ a *személyes identitás transzparenciáját*. Ellentétben a könyvnyomtatás vagy a világháló médiumaival, amelyekben nagy hagyománya van az anonimitás, illetve a virtuális identitás lehetőségeivel való élésnek és visszaélésnek, a mobilkapcsolat esetében szinte soha nem táplálunk kételyeket a másik oldal személyazonosságát illetően. A szemüveg vagy a hallókészülék használatakor sem merül fel bennünk, hogy a révükön a „valódi valósággal” csak részben megegyező, tehát csak részben megbízható világot tapasztalnánk meg – ugyanígy a mobil közvetítette hangot és képet is mindenféle fenntartás vagy gyanakvás nélkül autentikusnak fogadjuk el.

(3) *A mobil használójának személyes jegyeit, megismerői sajátosságait hordozza.*

A mobiltelefon elvesztése hasonló traumával járhat, mint a szemüvegé vagy a hallókészüléké: hiányában a világgal való kapcsolatomat korlátozottnak érzem. Ahogyan egy kölcsönadott szemüveg, úgy a kölcsönadott mobiltelefon sem helyez vissza tökéletesen az elvesztett megismerési pozícióba, hiszen éppen a lényeg, az *általam* kívánt személyekkel való azonnali kapcsolatteremtés hiúsul meg. A mobil kor embere már nem *tartja fejben* vagy *papírra lejegyezve* a telefonszámokat; ezt a mentális funkciót teljes egészében átruházta a készülékre.

A gép beiktatása a kognitív folyamatokba felveti bizonyos szakaszai *automatizációjának* lehetőségét is. A beérkező üzenetekre automatikus válaszokat generálthatatok, Levinson szerint pedig a hívóazonosító és a hívásvárakoztatás a kommunikáló embert voltaképpen saját „mentális titkárnővel” ruházzák fel.

A személyes perspektíva adja a mobil pszichológiai jelentőségét is, amit Sándor Klára a következőképpen foglal össze:

... ezen a nyitott kommunikációs csatornán keresztül akkor is együtt lehetünk virtuálisan azokkal, akik közel állnak hozzánk, ha éppen egy idege-

²³ Levinson, i. m. xiv. o.

²⁴ Vö. Nyíri Kristóf, „Collective Thinking”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobile Understanding*, 91–100. o.

²⁵ Kondor Zsuzsanna, „Valóság és kommunikáció”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobilközösség – mobilmegismerés*, 165. o.

nekkel teli teremben ülünk, vagy bármilyen nyomasztó vagy szomorú helyzetben vagyunk éppen. Azonnal megoszthatjuk élményeinket szeretteinkkel, barátainkkal, tanácsot, vigasztalást kérhetünk és adhatunk – vagy egyszerűen csak kimenekülhetünk az aktuális fizikai környezetünkől egy mentálisan biztonságosabb virtuális környezetbe.”²⁶

(4) A mobil átalakítja, megkettőzi használójának észlelési világát.

A mobilhívás fogadása rövidebb-hosszabb időre „felfüggeszti”, „zárójelbe teszi” fizikai észlelési környezetünket. Ebben a Kenneth J. Gergen által „absent presence”-nek keresztelt²⁷ állapotban Meyrowitz²⁸ a legfontosabbnak a *fizikai tér* és a *tapasztalati tér* szétválását találja. A két valóság párhuzamos érzékelésének egymásba folyása vagy ütközése számos problémát is szül: a másodlagos (virtuális) realitás észlelése működési zavarokat okozhat az elsődleges környezetben (telefonálás vezetés közben, magánbeszélgetések nyilvánossá válása stb.).

A jelenség súlyát bizonyítja az is, hogy Meyrowitz megfigyelése²⁹ szerint már kezdenek szokások kialakulni a két valóság találkozásának, egymásba szüremelésének szabályozására is. Joachim Höflich pedig – Rich Ling és Jukka-Pekka Puro kutatásaira is hivatkozva – azt állapítja meg, hogy a másodlagos valóságba alámerülő ember ezt különféle metakommunikatív jelekkel igyekszik környezete tudomására hozni a kölcsönös megzavarás elkerülése érdekében, majd ebből a másik világból intenzív testbeszédtől kísérvé kell vissza is térnie.³⁰

Ezzel együtt a két valóság közti váltás a mobillal minden korábbi eszköznél könnyebbé lett; a csörgés maradt a váltás egyetlen agresszív jele. Az olyan fejlesztések nyomán ráadásul, mint a kihangosítás és a fejhallgató (headset), az egykori „maroktelefon” használatából a kéz is felszabadult, s lehetőséget kapott, hogy az elsődleges valóságban bizonyos rutinfeladatokat (autóvezetés, játék a számítógépen, főzés stb.) végezzen el. A mobil révén tehát az ember valóságos környezetével párhuzamosan egy másiknak is cselekvő részese lehet, ilyen értelemben *egy időben két helyen lehet jelen* – ami már az emberi lét áttörhetetlennek gondolt falait ostromolja.

²⁶ Sándor Klára, i. m. 20-21. o.

²⁷ Kenneth J. Gergen, „The Challenge of Absent Presence”, lásd James E. Katz és Mark Aakhus (szerk.), *Perpetual Contact*, 227-241. o.

²⁸ Meyrowitz, „The Rise of Glocality”, id. hely, 27. o.

²⁹ Uo. 28. o.

³⁰ Joachim R. Höflich, „A Certain Sense of Place: Mobile Communication and Local Orientation”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *A Sense of Place*, 166-167. o.

Az érzékeléstől a tudásig

Ha a mobil a fenti módokon és értelemben valóban beépül az érzékelésünkbe, illetve megváltoztatja észlelési környezetünket, akkor joggal vethető fel az emberi megismerés egészének átalakulására vonatkozó kérdés is. Herbert Hrachovec egyenesen egy új, alternatív ismeretelmélet lehetőségét/szükségességét firtatja: „A klasszikus episztemológia különbséget tesz az érzéki ingerek és a konceptuális aktivitás között. Viszont nem jelöli ki az azonnali tele-közvetítés által továbbított kognitív tartalom helyét.”³¹

A kérdés az, hogy a kiterjesztett érzékelésre épülő tudás minősége is megváltozik-e? Amennyiben a mobil alkalmas arra, hogy érzékleteinket, tapasztalatainkat (illetve azok „kiváltó okát” vagy „lenyomatát”) egy másik fél számára továbbítsuk, annyiban valamiféle új típusú, *társas tudás* felé mutat.³² Ugyanakkor világosan kell látni, hogy *nem az érzékletek közvetlen megosztásáról* van itt szó (mintha közös füllel vagy közös szemmel rendelkeznének), hanem pusztán az egyik megismerő által a másikkhoz intézett felhívásról, amelynek nyomán a kognitív folyamatok végére érve ugyanúgy eltérő megismerésre, tudásra juthatunk, mint egyazon festmény megtekintését vagy zenemű meghallgatását követően. Nem társas tapasztalás, csak társas tudás – vagyis a tudást érintő változások, egyelőre legalábbis, nem annyira az episztemológia, mint inkább a tudásszociológia szótárával írhatóak le.

³¹ Hrachovec, i. m. 118. o.

³² Vö. Nyíri Kristóf, „Collective Thinking”, id. hely, illetve Kato, Fumitoshi, „Seeing the ‚Seeing’ of Others: Environmental Knowing through Camera-Phones”, lásd Nyíri Kristóf (szerk.), *Mobile Understanding*, 183–195. o.